

Molenverhalen

Frank Klören

Frank Klören (1967) stapte als zevenjarige de Schaaapweimolen in Rijswijk binnen en daarmee de molenwereld. Tegenwoordig is hij, samen met zijn echtgenote Helga, eigenaar van korenmolen De Vriendschap in Bleskensgraaf.

“Je mag hem wel hier laten”

Ik was 7 jaar, toen mijn vader en ik tijdens een fietstochtje langs de Schaaapweimolen in Rijswijk kwamen. Wij woonden aan de rand van Den Haag en als wij gingen fietsen was het de gewoonte dat we onderweg stopten als er iets te zien was. Zo ook toen. Er stond een bordje dat we binnen mochten kijken en dat hebben we gedaan.

Frank Klören op molen De Vriendschap
(Foto Onno Helleman)

Er stond alleen geen wind, dus de molen maalde niet. Toen zei de molenaar: “Je mag best terugkomen als het waait, dan kun je zien hoe het werkt.” De volgende zaterdag waaide het wel en toen zei ik tegen mijn vader: “Pappa, pappa, het waait. Gaan we naar de molen?” Toen gingen we terug om hem malend te zien. Later zijn we nog diverse keren gegaan. De molenaar zei op een gegeven moment tegen mijn vader: “Je mag hem wel hier laten, dan

breng ik hem wel thuis.” Omdat mijn zusje kort daarvoor was overleden was de sfeer thuis niet erg vrolijk en opgewekt. Ik was als enig kind achtergebleven. Het was een trieste toestand. Dat kun je je wel voorstellen. Achteraf denk ik dat de molenaar dat geweten moet hebben. Zo ben ik daar blijven hangen en is mijn belangstelling voor molens ontstaan. Ik heb daar

Molenverhalen is een uitgave van Erfgoedhuis Zuid-Holland.

Het *oral history* project Molenverhalen heeft tot doel kennis en verhalen op te tekenen over de poldermolens in Zuid-Holland. Het project wordt mogelijk gemaakt dankzij de provincie Zuid-Holland, Fonds 1818 en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Interview: Marloes Wellenberg en Onno Helleman

Redactie: Marloes Wellenberg

Met medewerking van Lisette Albers, Agnes Smit en Marion Loomans.

© 2020 Erfgoedhuis Zuid-Holland
www.erfgoedhuis-zh.nl

Postadres

Postbus 3092
2601 DB Delft

Contact

T: 015 215 43 50
E: molenverhalen@erfgoedhuis-zh.nl

gewoon gespeeld en geleerd. Af en toe mocht ik meedoen. Eerst de kruiketting uit trekken, daarna steeds meer. Het duurde heel lang voordat ik aan de vang (*de remconstructie, red.*) mocht komen, dat was een soort heilig ding. Zo heb ik leren malen. Mijn ouders hebben dat altijd ondersteund. We gingen ook weleens naar andere molens kijken, in Rijnland bijvoorbeeld. Dat was niet zo ver weg, maar toch net een hele andere wereld. We reden er in een bestelbus naartoe en als een molen maalde, vroegen we of we mochten kijken.

Molenaar De Lange

De molenaar van de Schapweimolen was Cor de Lange. Hij was vrijwillig molenaar, maar zijn vader en broer waren de laatste beroepsmolenaars van de molen. Hij had het malen gewoon van huis uit meegekregen. De molen was in 1948 stil komen te staan. De functie was overgenomen door een motorisch aangedreven gemaal. Dat gebeurde destijds veel met watermolens. De Lange vertelde altijd aan iedereen die het horen wilde hoe hij vrijwillig molenaar was geworden. Hij liep begin jaren 60 door winkelcentrum In de Bogaard in Rijswijk toen hij daar de burgemeester en een wethouder tegenkwam en één van hen riep: "Dat is de nieuwe molenaar!" Toen werd hem gevraagd of hij de molen wilde malen. Er wordt weleens gezegd dat het Gilde van Vrijwillige Molenaars in de jaren 70 het hobbymatig malen van molens in gang heeft gezet. Zij hebben er wel structuur aan gegeven en ervoor gezorgd dat er meer nieuwe vrijwillig molenaars kwamen. Maar vóór die tijd waren er dus al gemeenten die het belangrijk vonden dat de plaatselijke molen geregeld draaide en er een baasje was die de boel in de gaten hield. De gemeente Rijswijk had begin zestiger jaren de restauratie van de Schapweimolen bekostigd en wilde dat de molen een middag in de week zou malen. De gemeente Bleskensgraaf heeft

rond 1960 ook de eigenaar van molen De Vriendschap de eis opgelegd dat na restauratie de molen een middag in de week zou draaien.

De Lange kon de molen wel bedienen, maar alle onderdelen, al die techniek die je nu als molenaar in opleiding moet leren, dat ging voor het grootste deel aan hem voorbij. Tenminste, dat is het beeld dat ik altijd heb gehad.¹ Hij had ook een ander idee van de cultuurhistorische waarde dan dat wij nu hebben. De sfeer was niet zo van 'Goh, we hebben hier een monument'. Als er iets loszat, bijvoorbeeld aan het gevluucht (*het wiekenkruis, red.*), dan haalde hij het er gewoon af in plaats van dat hij het repareerde. Vroeger was het afkomend hout voor de kachel van de molenaar. Dat droeg die man nog mee. Wel zag De Lange dat "zijn" molen een relikwie was uit een andere tijd en dat het goed was als jonge mensen het vak molenaar wilden leren om de molen en het molenaarsvak in stand te houden. Hij nam de tijd om Nico van Weelden en mij het vak te leren en noemde de molen ook wel "een lief speeltje".

Kijken en luisteren

Zo weinig als De Lange van de techniek van molens sprak, zo veel sprak hij over het weer. Ik kan het me nog goed herinneren. Ik zat een keer op een kruipaal - als je een klein jongetje ben, is dat hoog genoeg - naar de molen te gapen. Ineens stond De Lange naast me en met zijn grote handen pakte hij me bij de oren. Hij draaide mijn gezicht van de molen naar de lucht en zei: "Frank, naar de molen moet je luisteren, naar de lucht moet je kijken." Hij heeft me toen aangeraden een dagboek bij te houden en elke keer op te schrijven hoe we gemalen hadden, wat voor zeilvoering we gebruikten bij welk weer, waarom we iets wel of niet deden. Hij zei ook: "Als je naar school loopt of fietst, let dan op het weer en neem in gedachten: als ik nu zou malen, wat zou ik dan doen?" Dat doe ik nog

¹ Frank heeft ons later laten weten dat uit aantekeningen van C.F. de Lange, die hij in zijn bezit heeft, blijkt dat deze wel degelijk bekend was met de verschillende onderdelen

van de molen. De aantekeningen bevatten o.a. een opsomming van alles dat niet meer origineel was aan de Schapweimolen.

steeds als ik in de auto naar huis rij. Als ik de lucht zie, bedenk ik me wat me daaraan opvalt. Nu bijvoorbeeld zie je de lucht witter worden, terwijl we een paar dagen een heel donkerblauwe, droge lucht hebben gehad. Die witte lucht is gewoon een voorbode van ander weer. De molen staat nu nog op oost te draaien, maar het kan makkelijk zijn dat de wind naar zuidoost of zuid draait. Is het vanavond niet, dan is het morgen wel. En dan zullen we waarschijnlijk regen krijgen. Het duidt in elk geval op een depressie. Met dat soort dingen ben je als molenaar altijd bezig en dat heb ik van De Lange geleerd.

Ik heb er wel voordeel van dat ik het als kind leerde. Het is waarschijnlijk anders als je het op latere leeftijd op een cursus molenaar onder de knie moet krijgen. De dingen die je als kind leert, verinnerlijken meer. Ik ben op latere leeftijd piano gaan spelen, maar bij mijn kinderen die het al van jongs af aan doen, gaat het veel vlugger en beter. Kijk, het kan mij niet zoveel schelen, ik heb gewoon lol met die piano. Zo kijk ik ook naar mensen die hun weerkennis pas op latere leeftijd hebben opgedaan. Ze komen een heel eind en het is niet aan mij om daar een oordeel over te hebben.

Mooie en schrijnende verhalen

Op een dag zat ik met De Lange voor het zomerhuis van de molen. Het was mooi weer en de molen was net opgeschilderd. Er kwam altijd veel bezoek, er liep een paadje over de kaai langs de Spieringswetering en vanaf dat paadje kon je zo rechtdoor de molen in lopen. Er liep toen iemand door, maar het deurtje van de molen was niet zo hoog. Die man stootte vreselijk zijn hoofd tegen het ondertafelement (*de onderkant van het houten achtkant en tegelijk de bovendorpel van de deur, red.*). Je hoorde echt zo 'ding!'. Nu ik het vertel, hoor ik het weer.

Toen riep De Lange naar die man: "Pas je op de verf?" Dat zijn van die dingen, die vergeet ik

nooit meer! [lacht].

Van De Lange heb ik schrijnende verhalen gehoord over armoede en de grote afstand tussen de boeren en de molenaars. Hij had geen goede ervaringen met boeren en had een gezegde: "Twaalf boeren en één dode hond zijn dertien krenge." Het erf van de Schaaapweimolen is nu vrij groot omdat de molen in 1988 is verplaatst in verband met de aanleg van een snelweg. Voor die tijd lag de molen zo'n anderhalve kilometer buiten de Schaaapweipolder. Uit die polder liep de Spieringswetering en daar stond de molen. Het molenerf was toen heel erg klein, de ene helft werd namelijk gehuurd van de Hoekpolder en het andere deel van de Plaspoelpolder, omdat de molen dus niet in de polder stond die hij bemaalde. Het polderbestuur, waar de molenaar in dienst was, had vanwege de kosten dus maar een heel klein erf aan hem ter beschikking gesteld. Dat was nadelig, omdat het molenaarsgezin deels moest leven van activiteiten die op het molenerf plaatsvonden. Zo hielden ze kippen, maar als die buiten het erf liepen, kwam daar heibel van. Idem met het varken. De familie De Lange had ook eens aan het polderbestuur gevraagd of het hek om het erf niet een beetje verder van het zomerhuisje vandaan kon. Ze konden de ramen niet openzetten, want dan trokken de koeien met hun tongen aan de gordijnen.

Er was bij de molen dus geen moestuin vroeger, daar was ook geen plek voor. Toen de gemeente de molen aankocht, is het erf vergroot en is later de moestuin er pas gekomen. Ze troffen het niet daar. De Schaaapweimolen was ook geen goede palingmolen. De Lange heeft me ooit verteld dat ze een keer één dode paling hadden, die was door het scheprad geraakt. Die aten ze niet zelf op. Hij werd toen als kind helemaal naar Delft gestuurd om die ene paling te gaan verkopen, drie kwartier lopen en dan nog weer terug.

Molenverhalen

Zomerhuis

Het zomerhuis is na de verplaatsing van de molen vrij getrouw herbouwd. Het lijkt precies op het origineel dat er voorheen stond. Ik heb niet de indruk dat daar vroeger in de zomer werd gewoond, daar was het te klein voor. Het was meer een soort bakhuisje. Er zat een schouwte in voor een kachel om aan te koken. Het huisje is nog een tijd groter geweest. Het bestond toen uit twee kamertjes, van elkaar gescheiden met een schuifdeur. Dat kon je zien aan het beton. De Lange vertelde mij dat ze het zomerhuis vroeger 'de tram' noemden².

Met molenaar De Lange op de Schaaapweimolen in Rijswijk (Foto: Nico van Weelden)

rechts. Toen hij klein was speelden ze daarom dat het een tram was. De gelijkenis zat in de kopgevel van het bakhuisje. Op oude foto's kun je dat nog zien, toen zat er zo'n lang stalraam in.

Iets anders dat ik gehoord heb is dat er in de oorlog onderduikers in de molen moeten hebben gezeten. Toen ik een jongetje was, stond

ik eens in de deur naar de kelder. Dan hield ik me bovenaan vast en dan leunde ik zo voorover, met mijn voeten achter de drempel en met mijn buik bol naar voren. Op een keer schoot ik los. Ik kukelde niet direct voorover naar beneden, maar schoot met mijn hand langs de planken van een zoldertje boven het keldertje. Die planken lagen los. Later dacht ik: waarom zit daar eigenlijk een zoldertje, dat zou toch evengoed een open ruimte kunnen zijn? Toen ik er naar vroeg, werd er heel moeilijk gekeken. Dat lag kennelijk gevoelig bij De Lange. Later heb ik opgevangen dat het een onderduikplek moet zijn geweest, maar het fijne weet ik er niet van.

Houtzaagmolen De Herder

Toen ik een puber werd begon ik te twifelen of ik het nog wel fijn vond op de Schaaapweimolen. Er kwamen daar steeds meer andere mensen, vooral een heel clubje oudere mannen. Dat vond ik niet zo leuk. Ik kon toen komen meedraaien op houtzaagmolen De Herder in Leiden bij molenaar Wim van Krieken. Die was ook molenmaker en wist heel veel, net een wandelende encyclopedie. Ik heb veel theoretische kennis van hem opgedaan. Van Krieken vulde hiermee de leemte van de kennis die De Lange mij bijbracht. Na enige tijd werd Van Krieken ook molenaar van de Maredijkmolen aan de overkant van het water en zei hij tegen mij: "Joh, blijf jij hier maar draaien." Toen was ik dus vijftien jaar en maalde in mijn eentje met De Herder.

Fietsen naar Kinderdijk

Op mijn negentiende heb ik een tijd met de 2^e molen van de Overwaard in Kinderdijk gemalen. Dat kwam zo: Toen ik achttien werd, wilde ik graag het molenaarsdiploma halen. Het klinkt misschien een beetje arrogant, maar ik hoefde geen opleiding meer te volgen. Ik hoefde alleen maar examen te doen. Dat zou plaatsvinden op de 5e molen van de Overwaard in Kinderdijk.

² Dorus van Zijl (1837-1922), de opa van Cor de Lange, gebruikte deze term al.

Zie ook het uittreksel van zijn dagboek op www.erfgoedhuis-zh.nl/molenverhalen > Frank Klören

Molenverhalen

Daar ben ik één of twee keer geweest 's avonds, gewoon om van tevoren even te kijken en eventjes de vanghaak te voelen. Molenaar Jaap de Vries vertelde toen dat ze vrijwillig molenaars zochten.

Destijds – ik spreek over de jaren tachtig – draaiden die molens alleen op de zaterdagen in het hoogseizoen. De molens werden toen bijna allemaal bewoond door niet-molenaars en ze kwamen mensen tekort om de molens te laten draaien. Op die manier ben ik er tussengekomen als vrijwillig molenaar. Ik ging dan met de fiets vanuit Den Haag naar Kinderdijk om te malen, maar ik verdiende wel 40 gulden per dag, een ongelooflijke hoeveelheid geld als je student bent. Ik vond het ook leuk om mee te maken, zo'n molencircus van 19 molens die bij elkaar staan te malen. Dat duurde anderhalf seizoen, totdat de bewoner van de molen zelf zijn molenaarsdiploma had.

De molens in Kinderdijk waren allemaal provinciemoelens (*eigendom van provincie ZH, red.*) die perfect in orde waren. Dat was in die tijd lang niet bij alle molens zo. Normaliter moest je je altijd inhouden. Dit was kapot, dat kon breken... Maar deze molens waren helemaal goed, dus als het waaide dan gingen we flink malen [lacht]. Achteraf wel eens een beetje te wild, want het ging er om dat je niet als eerste zwichtte (*zeil minderen op de wieken als het harder gaat waaien, red.*) Zolang mogelijk malen zonder te zwichten is waarschijnlijk een spel zo oud als de weg naar Rome. Aart van Krimpen, die later mijn buurman werd aan de Molenkade in Groot-Ammers, maalde met de 3^e molen en Wim Meerkerk, die nu molenaar is van de Oudendijkse molen in Hoornaar, maalde op de 4^e. Aad Schouten, mijn huidige buurman op de Wingerdse molen in Bleskensgraaf, maalde er met de Kleine Molen.

Toen mijn werk daar klaar was, omdat de bewoner zelf zijn diploma haalde, ben ik nog een paar jaren molenaar geweest op de

Middelmolen van Leidschendam. Ook de bewoner van die molen haalde zelf zijn molenaarsdiploma. Inmiddels was ik molenaar geworden op de Steektermolen bij Alphen aan den Rijn. Daar was meer ruimte om mijn hobby uit te oefenen.

Een geweldige molen

De Steektermolen bij Alphen was een molen die feitelijk een modern vijzelgemaal aandreef, een voorbeeld van de laatste stuip trekking van de molen als instrument. Het polderbestuur wilde die molen afbreken en er een gemaal voor in de plaats bouwen, maar de provincie zei: "Daar komt niks van in. Je verbetert die molen maar!" Toen hebben ze het scheprad eruit gehaald en de woning eruit gesloopt en de molen vervijzeld en opgevoerd. In plaats van met een scheprad, werd het water dus met een vijzel opgevoerd en werd er gemalen met een "Spaans gemaal", een modern machinaal vijzelgemaal van de firma Spaans, dat in de molen was gebouwd. In eerste instantie maalde molenaar Spruitenburg vooral met de molen. Als er onvoldoende wind was dreef de elektromotor de vijzel aan. Later werd vooral met de motor gemalen en daarnaast met de wind.

Het gemaal werd in mijn tijd bediend door een machinist die naast de molen woonde, Hij hield altijd veel rekening met de molenaar, eerst met mijn voorganger Rob van Zijll en later met mij. Hij hield altijd wat water vast, zodat wij op zaterdag nog wat te malen hadden. Ik maalde ook altijd van zomerpeil naar winterpeil. Omdat er in de winter veel regen valt, moest ervoor gezorgd worden dat de waterstand in oktober/november zo'n 10 tot 15 cm lager stond. Daarvoor nam ik altijd een paar dagen vrij. Daarnaast was je als molenaar reservemachinist, voor het geval de machinist op vakantie was. Het malen op de Steektermolen was erg leuk, want je had als molenaar echt wat te doen en de molen had een echte functie. De Steektermolen was bovendien een geweldige molen om mee te malen. Die

Molenverhalen

molen had fokwieken, dus hij liep vlug. Hij maalde ongeveer één kuub per end, dus met één end (*een wiekslag, red.*) haalde je 1000 liter water omhoog. Als je 80 enden maalde, dan maalde je ongeveer 75 kubieke meter water per minuut. Dat was gewoon geweldig

Niet veel veranderd

Ik heb op de Steektermolen soms ervaren dat de wereld niet veel veranderd is waar het gaat om de verhouding tussen boer en molenaar. Op een keer in de zomervakantie was de machinist vrij en nam ik hem waar. Er viel een dikke bui, dus ik ging malen om het water op peil te brengen. Een bouwboer die vlakbij woonde, zei steeds maar: "Lager, lager, lager! Het moet nog lager!" Die

Aan het vangtouw van de Steektermolen.
(Partiuliere collectie)

man kon zo vloeken dat ik me liet beïnvloeden. Later belde de opzichter van het waterschap: "Je hebt te laag gemalen, ik krijg klachten." Ik dacht: "Wat een gezeur. Ik doe voortaan gewoon wat ik zelf denk dat goed is en ze zien maar!

Tegenwoordig kunnen ze trouwens niet meer bij iemand klagen, want alles wordt door een computer geregeld. Maar goed, toen ervoer ik hoe lastig het kon zijn als je zo de kost verdient. Ik was qua broodwinning niet van die mensen afhankelijk, maar de vroegere molenaar wel.

Een andere keer was ik aan het malen toen één van de dochters van de machinist eraan kwam en zei: "Frank, ik weet niet of het goed gaat, maar er loopt hier water over de kade, zo het grindpad op." Ik had Pieter den Haan op bezoek, de molenaar van de Veendermolen in Roelofarendsveen. Er stond een noordoostenwind en het was ons al opgevallen dat het harder was gaan waaien, maar dat de molen niet harder ging. Dat kon je horen doordat de fokken een ander fluitend geluid gaven. Dus ik dacht: ik ga wel even kijken. En inderdaad, het water stond helemaal tot bovenaan de kaai van de voorboezem. Er ligt daar een voorboezem op 500 meter van de Rijn. Precies op het laagste punt liep er eens straaltje water zo over het grindpaadje naar het huis van de machinist toe.

Er moet iets verschrikkelijk fout zijn in Rijnland of er was iets anders aan de hand. Ineens kreeg ik een idee. Ik zei tegen Pieter: "Kom, we gaan even vooraan bij de Rijn kijken!" Daar zaten net als bij alle voorboezems en dwarsvaarten aan de zuidzijde van de Rijn een soort sluisdeuren. Wij er in de auto naar toe. Toen zagen we dat de sluisdeuren dicht zaten en er een oranje nylon touw gedraaid zat om de balkkoppen die bovenuit de sluisdeuren staken. Die deuren konden niet meer open en het water niet meer weg. Er stond zo maar een meter water voor, maar het water kwam zo tussen de kieren van de sluisdeuren en aan de zijkanten langs de brugmuur door bulken. Pieter den Haan had een zakmes bij zich, ging met zijn ene hand aan het brugdek hangen en leunde voorover om het touw door te snijden. Bij elke streng die hij doorsneed klonk het 'ping!'. Nadat hij de laatste streng had doorgesneden, sloegen de

sluisdeuren open. Er stond daar buitendijks een huis en iedere keer als ik dat huis zie, moet ik er weer aan denken. Die mensen hadden net hun tuin opgeknapt en allemaal struikjes gezet. Daar kwam zo een enorme golf water overheen [lacht]. Het heeft nog tot 's avonds laat geduurd voordat het peil van de voorboezem weer gewoon was.

Ik heb vrij lang met de Steektermolen gemalen. Na mij is Eric van den Bosch er als molenaar gekomen. Ook hij viel in als reservemachinist. Die vervanging van de machinist werd tot een aantal jaren terug op die manier geregeld. Nu is het gemaal uit de molen gehaald en een nieuw exemplaar naast de molen gezet en woont er een andere vrijwilliger. Ik heb met hem de afspraak dat ik nog één keer op de Steektermolen ga malen.

De Achterlandse Molen

Ik ben bij de Steektermolen weggegaan omdat ik de kans kreeg op een molen te gaan wonen. Dat was altijd een droom van mij geweest. Dat ging als volgt: Ik werkte toen als bankier bij de

Rabobank en werd op een maandagmorgen gebeld door een zakenrelatie, Wim van Veen. Hij huurde de Middelmolen in Molenaarsgraaf als vakantiewoning en bemaalde die als vrijwillig molenaar. In dat telefoongesprek tipte Wim me dat de Achterlandse Molen in Groot-Ammers vrijkwam. Hij heeft vervolgens een goed woordje voor me gedaan bij de molenstichting daar en zo ben ik op die molen komen wonen. Eerst alleen, later met mijn echtgenote Helga. Op een gegeven moment werd onze oudste dochter geboren en kregen we plannen voor verdere gezinsuitbreiding. Toen dachten we 'dat past niet meer in dit hokkie.' Het was natuurlijk een heel lief huisje om te wonen, zo'n wipmolen, maar niet met een heel gezin. Dat was wel een hele stap voor me, want toen was ik molenaar af.

Toen belde Wim van Veen weer. Hij zei: "Frank, we gaan toch niet beleven dat jij niet meer maalt?" Ik zei: "Ik heb kleine kinderen, een huis,

een tuin, een baan. Als ik het doe, doe ik het goed, dat weet je. Maar daar heb ik nu geen tijd meer voor." Kijk, het malen met een molen, dat was het punt niet, maar je moet er ook elke week het gras maaien en ander klein onderhoud doen. Toen zei Wim: "Ik weet het goed gemaakt, ik laat een paar sleutels bijmaken van mijn molen in Molenaarsgraaf. Dan kun je daar gaan malen. Als ik zelf ga, heb je pech, maar voor de rest kun je er altijd terecht." Dat heb ik toen een hele tijd gedaan tot Wim ermee stopte en de huur heeft opgezegd. Daarna heb ik nog een tijdje de tweede molen van Groot-Ammers gemalen, waar het visserijbedrijf van de molenaarsfamilie Van Wijk gevestigd is. Die molen wordt ook wel de Graaflandse Molen genoemd. Hij ligt een beetje ongelukkig met dat geasfalteerd pad erbij. Als de wind uit de verkeerde hoek kwam, ging het malen gewoon niet. Maar met al dat asfalt eromheen valt er ook niks te maaien [lacht]. Ook daar heb ik een beste tijd gehad.

Barbier

Van de boeren in het Achterland heb ik verhalen gehoord over Gijs de Wildt, die vroeger beroepsmolenaar was op de Achterlandse molen. Ik heb nog een wetsteen die van hem is geweest, een slijpsteen waar je messen en scharen op kunt slijpen. Gijs de Wildt schoor als bijbaan boeren. Hij was barbier. Het Achterland lag nogal ver van het dorp, dus de mannen daar kwamen naar Gijs toe om zich te laten scheren. Die boeren, oude mensen al destijds, vertelden me een mooi verhaal: Er was een boer en dat was een krent. De prijs voor het scheren was een dubbeltje, maar die man vroeg: "Kan het niet voor vijf cent? Je verdient toch zat?" Toen zei Gijs: "Dat is prima." Toen heeft hij er precies de helft afgeschoren. [lacht] Ik ben een keer die verhalen bij Bram van Wijk gaan checken, mijn collega-molenaar in Groot-Ammers, die toen al een oude man was. Die zei: "Het klopt!" Hij zei: "Ik heb nog ergens de wetsteen en die krijg jij van mij. Toen Gijs de Wildt oud was is hij van de molen afgegaan en in een huisje in het dorp

gaan wonen. Na zijn overlijden had Bram van Wijk het huis leeggemaakt, waar dus die wetsteen uit tevoorschijn kwam. Die had hij nog. Een paar weken later kwam hij de steen brengen.

Hoekje uit zijn oor

Bram van Wijk is inmiddels overleden, maar ik kwam destijds wel bij hem over de vloer. Het was me al een paar keer opgevallen dat er een hoekje uit zijn oor was en toen dacht ik: "Ik zal eens vragen hoe dat is gebeurd." Dat bleek een prachtig verhaal. De familie Van Wijk hield zich naast het malen bezig met visserij. Hij en zijn broers hadden zich in feite aan het arme molenaarsbestaan ontworsteld door een enorm werklustige houding, gecombineerd met lef en ondernemerschap. Ze visten met bootjes, maar ook met de molen, met behulp van een raamnet. Dan heb je een luik in het brugdek van de voorwaterloop en in de muren van de voorwaterloop zitten dan sponningen ingemetseld waar je een soort kozijn met visnet in kan laten zakken. Op een keer moest Bram dat raamnet ophalen. Maar als je op paling vist, moet je de molen niet stilzetten, want dan is de stroom uit het water. Dan schrikt de paling en dan kruipt die weg in de bagger. Dan is die minstens een week zoek. Dus hij moest dat raamnet lostrekken terwijl de molen maalde. Hij zat op zijn knieën te sjoeren, want het raam zat vast. Ineens schoot het los en Bram schoot omhoog. Toen heeft de draaiende roe van de molen precies zijn oor geraakt. Zo is hij dus dat hoekje uit zijn oor verloren. Eigenlijk heeft hij geluk gehad natuurlijk, hij had ook vol door de wiek geraakt kunnen zijn. Waar of niet, het is een mooi verhaal.

Precies op het klompenhok

Uit die tijd heb ik ook nog een verhaal van Ot Houweling, die eigenlijk Adriaan van Houwelingen heette, maar meestal Otje werd genoemd. Een stukje cultuurhistorie. Ot was de laatste beroepsmolenaar van de Oude Weteringmolen in Streefkerk. Toen hij daar

uitgemalen was, is hij molenaar geworden op de 1e molen van Groot-Amers. Ik weet nog dat hij daar als oud mannetje zat en heb hem er één keer zelf zien malen. Een hele kleine man was hij. Hij vertelde dat hij op de Oude Weteringmolen aan het polderbestuur had gevraagd of het klompenhok, dat aan de noordkant zat, verplaatst kon worden naar de zuidkant. Als er een klompenhok is, zit dat doorgaans op de plek waar je de molen binnenkomt. Hij wilde er een keukentje in bouwen en dat kon niet als het klompenhok aan de noordkant zat. Daar was het koud en dan zou alles bevroren. Aan de zuidwestkant was het warm. We hebben het hier over een situatie zonder cv natuurlijk.

Het polderbestuur vond dat niet goed en zijn aanvraag werd afgewezen. Op een goede dag maalde hij op het noordwesten: buien, buien, buien en die molen hard malen. Daarna minderde de wind en ging de molen dus steeds langzamer lopen. Op een gegeven moment klonk er een grote dreun: de roe brak af! Vaak breekt een roe niet als de molen hard loopt, maar juist als die zachtjes loopt. Maar die roe, je voelt het misschien al aankomen, viel precies op het klompenhok. Toen moest er toch een nieuw klompenhok komen en heeft Ot het voor elkaar gekregen dat het aan de zuidelijke kant geplaatst werd. Sindsdien zit het klompenhok van de Oude Weteringmolen dus op het zuiden.

"Het water is weg!"

In Rijnland was de incidentele vervanging van gemalen door windmolens geïncorporeerd in het systeem, bijvoorbeeld als er een machinist met vakantie was. De heer Dijkman van de Rijnlandse Molenstichting had daar al lang voor elkaar dat de molens *stand-by*-geld kregen als ze moesten invallen voor het waterschap. Maar in de Alblasserwaard kreeg ik soms de indruk dat water malen met de windmolen werd tegengegaan. Toen we nog op de Achterlandse Molen woonden, werd ik zelfs geregeld op mijn werk gebeld, op het kantoor van de Rabobank.

Dan werd er gevraagd: “Zeg, hebben jullie soms gemalen? Het water is weg!” Dat was dan op een tijdstip dat er al een aantal dagen geen wind was geweest. Toen zei ik: “Ja, midden in de polder zit een putje, net als bij jouw thuis in bad. Misschien heeft iemand de stop eruit gehaald?”

Malen in het geheim

Een andere keer belde mijn vrouw me op kantoor: “Joh, je moet naar huis komen, want er moet gemalen worden.” Wij waren er op eerste Kerstdag achter gekomen dat we een stroomstoring op de molen hadden. Ze hadden de Ammerse boezem uitgebaggerd en daarbij

we vanavond al dat zwaar materieel laten komen. Kunnen we dat niet morgen doen?”

Toen Helga dat hoorde, is ze naar die mannen toegegaan en heeft ze gezegd: “Ik heb een beter idee. Als wij nu eens met de vier molens gaan malen? Het waait hard, dus kunnen we met de molens sowieso sneller malen dan met de twee gemalen.” Nou, dat vonden ze wel een goed idee. Dus zodoende werd ik door mijn echtgenote verordonneerd naar huis te komen [lacht]. Toen ik thuis kwam, waren er al twee mensen van het waterschap aan het kruien en Helga liep druk aanwijzingen te geven. Toen heb

Aan het kruien op de Achterlandse Molen. (Foto Daan Zuijderwijk / Particuliere collectie)

waarschijnlijk een kabel geraakt. Er is toen bij ons een noodvoorziening getroffen, maar ze kwamen er pas later achter dat het gemaal, dat naast de molen stond, ook geen stroom had. Toen viel er een hoop water en deed het gemaal het dus niet. Op een gegeven moment hoorde Helga vanaf de weg een stevige woordenwisseling. Iemand zei: “Dat moet gemaakt worden!” Een ander antwoordde: “Joh, het is al hartstikke donker. Het is toch geen doen om daar nu nog aan te beginnen. Dan moeten

ik het overgenomen en ook de burens gingen met hun molens aan de slag. Drie van de vier molens maalden. De eerste molen maalde niet mee, maar waarom dat was, weet ik niet meer. Misschien wilden we de oude Ot niet lastig vallen.

Afijn, zo was het hele circus al tot half elf 's avonds aan het malen, toen het hoofd van de technische dienst van het waterschap erachter kwam dat voor deze oplossing was gekozen. Ik hoorde me toch een getetter aan de telefoon:

‘Dit was niet de bedoeling!’ Ze moesten zo snel mogelijk aan de gang met de nachtelijke reparatie. Op een gegeven moment kwam er een hele stoet van graafmachines en ander materieel met zwaailichten. Wij hebben nog een tijdje doorgemalen, maar ons werd ten strengste opgedragen dat we dit op geen enkele manier aan de krant of wie dan ook bekend mochten maken. Inmiddels voel ik dat gewetensbezwaar niet meer, dus nu durf ik het wel te vertellen [lacht]. Ik heb nog steeds geen idee waarom hier zo moeilijk over werd gedaan. Zelf vind ik het juist van kracht getuigen als je je eigen tekortkomingen of die van je organisatie toe kan geven en daarop kan anticiperen.

Bakker wordt slager

Nu woon ik met mijn gezin alweer vijf jaar in korenmolen De Vriendschap, waar we ook eigenaar van zijn. Ik ben dus korenmolenaar geworden. Dat was nog wel een ding: een kwestie van ‘bakker wordt slager’ of ‘kubus wordt bolletje’, zo’n grote verandering is dat. Van oudsher horen watermolenaars en korenmolenaars tot heel verschillende werelden. Kijk, ik ga natuurlijk prima met watermolenaars om, maar dat komt doordat we dezelfde hobby hebben en ik zelf jarenlang watermolenaar ben geweest. En ik ben nog steeds heel betrokken bij het hele watermolengebeuren. Ik maak deel uit van een clubje bevriende watermolenaars die veel dingen samendoen en bij elkaar over de vloer komen. Enkelen uit dit groepje zijn zelf korenmolenaar geweest of zijn het nog steeds: Rob van Zijll, molenaar van de Groeneveldse Molen in Schipluiden, heeft het enige tijd gedaan en Aad Schouten, die hier op de Wingerdse Molen woont, werkt als korenmolenaar in Schiedam.

Vroeger was die tegenstelling tussen water- en korenmolenaars er wel. Er stonden hierachter twee watermolens. Denk maar niet dat die molenaars en de molenaars van deze korenmolen zich destijds collega’s voelden. Het

verschil was dat een korenmolenaar meestal zelfstandig ondernemer was en de watermolenaar in dienst was bij de polder. Een watermolenaar was meestal geen eigenaar van de molen, een korenmolenaar wel. Die had dus bezit en dat was in die tijd aanleiding voor standsverschil. Zijn hoofddoel is het maken van een mooi product. Bij veevoer zal het wat minder zijn, maar als een korenmolenaar aan een bakker levert, luistert de kwaliteit van zijn product nauw.

Dat is dus het verschil

Een watermolenaar wilde altijd juist snel klaar zijn met malen, dan kon hij wat anders gaan doen. Als je het salaris plus de vrije huur, soms het gebruik van viswater, en het eigen gebruik van het molenerf bij elkaar optelde, stond dat ongeveer gelijk aan een half loon. De andere helft moest dus bijverdiend worden. Daarom hadden ze er altijd werk bij. Ze werkten bijvoorbeeld als visser, of ze hielden een paar koeien of werkten als klompenmaker. Veel molenaars waren boerendaggelder. Hoe eerder je klaar was met malen, hoe eerder je ergens anders geld kon gaan verdienen. Nu was dat belang gelijk aan het belang van de boeren die in het polderbestuur zaten, want die wilden het water ook zo snel mogelijk weghebben. Dus zolang de molenaar de boel heel hield en het ging hard, dan was het voor de boeren prima.

Ik wil natuurlijk niet zeggen dat watermolenaars daarom rauw en onverantwoordelijk waren en korenmolenaars niet, maar het feit dat de molen zijn eigen bezit was, gaf toch een andere lading. Kijk, De Lange, van wie ik het malen geleerd heb, trok een kapot onderdeel van het gevluucht er gewoon af. Maar als ik dat hier zou doen, denk ik toch: ik moet het zelf betalen. Dat is dus het verschil. De zoon van Aad Schouten zei een keer tegen mij: “Jij maalt misschien wel met een korenmolen, maar je wordt toch geen echte korenmolenaar meer.” [Lacht] Het klopt, het is een ander vak, maar ik vind het malen van graan

Molenverhalen

wel een enorm leuke uitdaging. Het geeft een nieuwe dimensie aan mijn hobby.

Watermolens

Dat ik steevast praat over ‘watermolens’ en niet over ‘poldermolens’ is bewust, omdat niet elke molen die water geeft een poldermolen is. De molens aan de Kinderdijk bijvoorbeeld bemalen een boezem, dat zijn dus boezemmolens en geen poldermolens. Ik heb het idee dat het woord ‘poldermolen’ pas in de jaren zeventig in zwang is geraakt, toen het Gilde in opkomst was. Er kan inderdaad verwarring ontstaan met door water aangedreven molens, die ook watermolens worden genoemd. Maar vroeger raakten die werelden elkaar niet, dus zal er in de eigen streek niet veel onduidelijkheid over geweest zijn. Per definitie had je in gebieden waar je watergedreven molens had, geen windmolens die water pompten.

Als de molen maalt blijf ik ernaar kijken

Wat me zo aantrekt in het molenaarsvak is dat het altijd weer anders is. Omdat ik met mijn hoofd werk, vind ik het heel leuk om gewoon even lekker met mijn handen bezig te zijn. Ik kan het niet goed omschrijven, maar als de molen maalt blijf ik ernaar kijken. Ook als ik hier thuis zit te werken, kijk ik af en toe even. Dat is gewoon zo mooi, zeker als het flink waait. Vooral als de molen graan maalt en het product eruit komt. Van bovenaf komt het graan in zo’n schuddebak, die door het molenmechaniek heen en weer beweegt, zodat het graan gedoseerd op de molensteen valt. Dan hoor je dat ritme en geluid van die bak steeds sneller gaan: tikketikketiketiek. En als de molen harder gaat, versnelt dat ritme: tikketikketikke...

Wat ook een kick geeft is het op tijd inspelen op weersveranderingen. Een paar weken terug bijvoorbeeld was er een keer niet zoveel wind. Ik zag echter allemaal lichtgrijze plukjes onder de donkergrijze lucht doorgaan, terwijl er nog maar een klein windje stond. Ik dacht: het gaat binnen niet al te lange tijd waaien en flink ook! Dus toen

heb ik twee halven voorgelegd (*op twee van de vier wieken tegenover elkaar een half opgerold zeil voorleggen, zodat de meeste wind door de hekken van de wieken heen waait, red.*) Hoe minder wind, hoe meer zeil je nodig hebt om te malen, maar in dit geval had ik dus beperkt zeil voorgelegd. En inderdaad, na een uur, anderhalf uur liep hij als een spoor, dus toen dacht ik: Ja, ik had gelijk! Ik hoefde niet te gaan zwichten. Dat is toch wel een sport, anticiperen op het weer.

Nabeschouwen

Het weer is ook altijd een belangrijk gespreksonderwerp in het clubje molenaars waarmee ik veel omga. Op verjaardagen praten we niet alleen over molens, maar ook over het weer. Vooral als het een beetje spannend is geweest. Het zijn meestal nabeschouwingen over wat iemand gedaan heeft bij een bepaalde extreme weersomstandigheid. Soms vraag je je wel eens af of er wel de hele waarheid wordt verteld [lacht]. Volgens de verhalen waaide het altijd harder en een beetje extremer dan het misschien in werkelijkheid was. Er zit af en toe wel wat visserslatijn door, maar dat maakt niet uit. Aad Schouten, de molenaar van de Wingerdse Molen, komt hier geregeld. Dat is een echte huisvriend. Als hij hier nu was geweest, hadden we tegen elkaar gezegd: “Moet je eens kijken. De lucht tekent, de lucht wordt wit.” Dan weten we allebei genoeg.

Van mijn drie dochters heeft de jongste ook veel gevoel voor het weer. Het is wel eens zo geweest dat ik te veel geconcentreerd was op mijn werk, en dat zij me waarschuwde: “Papa, de lucht!” Ze rijdt altijd met een groepje kinderen op de fiets naar school in Papendrecht. Op een keer kwam er een dikke bui aan uit het noordwesten. Ze zei tegen de rest: “Kom op, we moeten doorfietsen!” Nou, de groep was niet vooruit te branden, want ze werd niet geloofd. Het hele groepje werd natuurlijk nat, inclusief zichzelf, want op die scholierenleeftijd fiets je natuurlijk niet in je eentje weg. Later hebben ze

wel gezegd: “Jij hebt er wel kijk op, zeg, het weer.”

“Pa, ik heb een hobby voor je”

Veel molenaars hebben het vak van vader op zoon geleerd, maar bij ons in de familie is het precies andersom gegaan: van zoon op vader.

De Achterlandse Molen. (Foto Frank Klören)

Mijn vader is na mij vrijwillig molenaar geworden. Dat kwam zo: Toen ik nog bij mijn ouders in Den Haag woonde, hadden we een tijdlang een kaartclubje bestaande uit vier molenaars: Justin Siebert, destijds molenaar van de Groenendijkse molen, Willem Waltman, destijds molenaar in Rijnsburg en nu in Aarlanderveen, en Ruud Bax van de Hoogmadese molen. Iedere maandagavond gingen we samen kaarten. Op een keer kwam daar ter sprake dat de Zuidwijkse molen bij Wassenaar vrijkwam. De mensen die de molen huurden en bemaalden gingen eruit. Willem Waltman was ongerust dat het niet goed zou gaan bij die molen.

In die periode ging het namelijk financieel beroerd met de Rijnlandse Molenstichting, eigenaar van die molen. Er leek toen vaak meer waarde te worden gehecht aan de verhuur van de molens dan aan de molenaar en de molen als monument. We hebben het nu over meer dan dertig jaar geleden. Later is Loek Dijkman voorzitter geworden van de Rijnlandse Molenstichting. Hij heeft ervoor gezorgd dat de stichting financieel uit het slop werd gehaald en praatte met veel duwen en trekken geld bij elkaar om de Rijnlandse molens allemaal gerestaureerd te krijgen. En toen alle molens draaiden, was het niet klaar, want toen zei mijnheer Dijkman: “Nee, we gaan nog een ronde doen, want de molens kunnen nu wel draaien, maar ze kunnen nog niet allemaal malen en er zijn ook molens waar de fundering niet goed van is.” Zo, op die manier! Die man heeft later nog een lintje gekregen.

Dit was dus nog in de periode daarvoor en zoals gezegd maakte Willem Waltman zich zorgen dat de Zuidwijkse Molen verhuurd zou worden aan mensen die een mooi buitenverblijfje of visstekje zochten. Daarom had hij zijn vinger opgestoken en gezegd: “Ik maal die molen wel!” Een beetje ondoordacht, want nu had hij twee molens om mee te malen. Dus tijdens een van die kaartavondjes kwam ter sprake wie er geschikt zou zijn om het molenaarschap over te nemen op de Zuidwijkse Molen. Die molen was klein. Met maar 14,5 meter vlucht houdt die het midden tussen een echte molen en een modelmolen, zeg maar. Toen zei Willem, die ook wel eens bij ons thuis kwam: “Ik vind dat molentje nou net iets voor een mannetje als jouw vader.” Kijk, ik ben niet groot, maar mijn vader was nog kleiner. Toen zei ik: “Ja, maar mijn vader is geen molenaar!”

Afijn, wij wat over en weer gepraat. Die avond kwam ik thuis. Nu hadden wij de afspraak dat als ik thuiskwam als mijn ouders al op bed lagen, ik even bij hun op de slaapkamerdeur klopte om me te melden. Dus ik klopte aan en mijn vader vroeg: “Heb je het leuk gehad?” Ik vroeg: “Zal ik

Molenverhalen

even doorlopen?” Hij zei: “Ja, kom maar verder.” Toen zei ik, niet helemaal serieus: “Pa, ik heb een hobby voor je: molenaar op de Zuidwijkse Molen.” Mijn vader had zijn twijfels. Hij zei: “Ik weet niet, hoor.” Maar de volgende ochtend kwam hij naar me toe en zei: “Joh, ik heb er eens over nagedacht. Misschien is het toch wel leuk.”

Wat was het geval: mijn vader zou met de VUT gaan, maar aangezien hij geen man was met een goede balans tussen werk en privé, had de huisarts hem gewaarschuwd. “Je valt straks in een gat. Zorg dat je wat om handen hebt.” Dus bij nader inzien vond mijn vader het voorstel nog lang zo gek niet. Maar goed, hij moest nog wel molenaar worden. Willem had intussen overlegd met Leen Vellekoop, die toen net voorzitter van de technische dienst bij de molenstichting was geworden. Hij vond het goed dat mijn vader de Zuidwijkse Molen zou gaan bemalen, maar dan moest hij wel eerst zijn molenaarsdiploma halen. Toen heeft mijn vader zich opgegeven voor de opleiding bij het Gilde. Ik wilde hem niet zelf les geven. Ik had het moeilijk gevonden om mijn eigen vader te moeten corrigeren als hij het na drie, vier keer oefenen nog fout zou doen. Ik was tenslotte nog jong toen en zo opgevoed dat ik mijn ouders met ‘u’ aansprak. Ik zei: “Je mag wel vast bij mij oefenen, maar daarna kun je beter bij Justin Siebert gaan lessen.” Die was toen instructeur op de Groenendijkse molen in Hazerswoude.

Na een maand of wat – we waren weer aan het kaarten – vroeg Willem aan Justin: “Ik zit nog steeds met die twee molens en straks moet het gras weer gemaaid worden. Kan die man nou nog niet malen?” “Nou, eigenlijk wel”, zei Justin. Dus toen is Willem weer naar Vellekoop gegaan en heeft gezegd: “Ik wil wel eens van die molen af, kan de vader van Frank niet beginnen?” Toen is Vellekoop ermee akkoord gegaan dat mijn vader zonder diploma de molen ging bemalen. Hij moest wel beloven dat hij binnen een jaar zijn diploma zou halen. Dat heeft hij gedaan. Hij is gewoon doorgedaan met lessen bij Justin en

later ook nog bij Piet van den Bosch, destijds nog molenaar van Molen no. 3 in Aarlanderveen. Mijn vader was toen al gevorderd. De basiszaken had hij onder de knie. Bij Piet leerde hij hoe te malen bij welke weersomstandigheid. Dus op welk moment je het beste kon zwichten. Maar ik had wel eens tegen mijn vader gezegd: “Je moet niet te gauw zwichten.” Later vertelde Piet een keer dat hij al op één bil zat te wippen om te gaan zwichten toen mijn vader zei: “Weet je wat we doen: na het tweede bakkie koffie zullen we even zwichten.” [lacht]

Malen met één roe

Toen heeft mijn vader dus de Zuidwijkse Molen gemalen. Die molen was in 1977 helemaal uitgebrand en is daarna helemaal opnieuw gebouwd. Het gevolg was dat jaren later alles dat buiten zat tegelijkertijd ging rotten. Die molen had ook een houten gevlucht. Meestal zijn de roeden van ijzer. Op een gegeven moment belde mijn vader me. Hij zei: “Ik stond aan de zijkant naar het wiekenkruis te kijken, daar waar je de enden op je af ziet komen. Eén, twee, drie enden liepen gewoon in de lijn zoals het hoort, maar één end draait een meter daarachter. Ik heb de molen stilgezet en toen bleek dat ik dat end kon blijven bewegen. Het veerde niet meer. Toen ben ik maar gestopt met malen. Wat denk jij ervan, Frank?” Ik zei: “Nou, dat heb je goed gedaan, want dan is dat end gewoon gekraakt. Voor hetzelfde geld was het eraf gekomen!” Toen hebben Willem Waltman en zijn broer Teun, die naast molenaar ook molenmakers zijn, die ene roe eruit gezaagd. Mijn vader heeft daarna met de overgebleven roe doorgemalen. Er zullen er überhaupt niet veel zijn die met één roe hebben gemalen, laat staan voordat ze hun molenaarsdiploma hebben.

Ik woonde destijds al in de Alblasserwaard en Aad Schouten van de Wingerdse Molen hier zei: “Waar zie je dat ooit, een molen die met één roe maalt. Kunnen we daar een keer gaan kijken?” Wij er op Pinksterdag naartoe. De molen maalde

met twee halven. Lopen dat ding! Wij boven koffie drinken. Dat deden we op de middenzolder. Het is een heel klein molentje en op de middenzolder is wat meer ruimte. We hadden ons eerste bakkie op. Hier deed mijn vader het anders. Hij zei: "Voordat ik het tweede bakkie doe, zwicht ik even op." Hij was beneden bij de deur, toen hij een harde gil gaf. De hele molen ging even heen en weer. Toen kwam hij weer naar boven en zei: "Alles is eraf!" Die ene, overgebleven roe was natuurlijk net zo verrot als

De vriendschap maalt met vier lange halven, augustus 2019. (Foto Frank Klören)

de andere. Het hele hekwerk was eraf gekomen! Dat lag in de Veenwatering. Het zeil was helemaal om de as gedraaid. Mijn vader zette de molen stil, maar wat een chaos was er achtergebleven...

In liefde draaiende

Er was daarna natuurlijk geen geld om die molen direct op te knappen. Er zat een houten scheprad in en als dat lang stilstaat in het water

gaat het rotten. Ook het kruierwerk van de molen gaat bij stilstand indeuken. Als je de molen dan niet af en toe kruit (*het op de wind zetten van de molenkap en het wiekenkruis, red.*), krijg je last van nesten (*hobbels in de overring onder de kop. Hier komt ook de uitdrukking 'in de nesten zitten' vandaan, red.*) Dan gaat het zwaar dat kruien. Daarom ging mijn vader er eens in de week of 14 dagen heen om de molen een stukje te kruien en het scheprad over de kop te draaien. Dat werd door Loek Dijkman, die toen al voorzitter van de Rijnlandse Molenstichting was, erg gewaardeerd. Daarna heeft mijn vader nog een tijdje de Grosmolen in Hoogmade gemalen.

Toen mijn vader en moeder ouder werden, zijn ze bij mij in de buurt komen wonen. Ik ben natuurlijk hun enige kind. Toen heeft mijn vader nog een hele tijd de korenmolen van Streefkerk gedraaid. Nu noemen ze die molen De Liefde, maar ik noem het de korenmolen van Streefkerk, omdat De Liefde niet de echte naam was. Tegenwoordig moet elk beestje een naam hebben, maar niet elke molen had vroeger een naam. Kijk, onze kat heet Kathleen, maar vroeger heette de poes bij de meeste mensen gewoon 'poes'. Zo ook die molen. Oorspronkelijk stond er een bord op die molen met de tekst 'In liefde draaiende'. Althans, dat schrijft de molendeskundige Bicker Caarten in één van zijn boeken. Nu heet die molen "De Liefde". Ik vind het een beetje tussen kunst en kitsch in, eerlijk gezegd. Maar al met al: mijn vader is vier jaar geleden overleden en hij heeft tot een paar maanden voor zijn dood met veel plezier die molen gedraaid.

Wiekssystemen

Eén keer per jaar geef ik les over wieksystemen op een theorieavond van de afdeling Zuid-Holland van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Voorheen vond dat in Maassluis plaats, nu in Schiedam. Er zijn altijd ervaren vrijwilligers nodig die iets kunnen vertellen over specifieke onderwerpen. Zo heeft Piet van den Bosch er lange tijd lesgegeven over het weer.

Ook Rob van Zijll en Willem Waltman gaven er les, en natuurlijk ook anderen buiten onze eigen kring.

Verschillende molenaars hebben hun eigen fascinatie. Willem Waltman kijkt altijd naar bovenassen. De hele molen is interessant, maar hij let het meest op de bovenas: Wanneer is die gemaakt? Wat is het fabricaat? Heeft die as eerder in een andere molen dienstgedaan? Dat soort dingen. Wieksystemen hebben mijn speciale belangstelling. Ik kijk gewoon heel erg graag naar de wiekenkruisen, naar de modernere vormen, maar ook naar hoe het oud-Hollands tuig is gemaakt. Toen De Vriendschap vorig jaar met groot onderhoud opnieuw is opgehekt, heb ik ook de zeeg en de bordstand (*de schuinte van de windborden en voorzomen ten opzichte van het draaivlak van het wiekenkruis, red.*) wat laten veranderen.

Daarmee veranderde het karakter van de molen, maar het was wel meer naar mijn wens. Als ik naar een molen met een bepaald wieksysteem kijk, dan vraag ik me altijd af: hoe zou die lopen? Is het een vlotte molen of juist een stug lopende molen? Ik bestudeer dat ook altijd op oude foto's. Soms denk ik: Wat zal dat beroerd hebben gelopen. Daarom geef ik er dus eens per jaar les in. Dat doe ik, denk ik, al meer dan 30 jaar.

Regionale verschillen

In de inrichting van de molenerven, in kleuren en tradities is het Rijnland veel uitbundiger dan hier in de Alblasserwaard. Molens in de vreugd zetten gebeurt hier minder dan in het Rijnland. Toen Helga en ik gingen trouwen en we samen op de molen in Groot-Ammers gingen wonen, hebben ze de vier molens aan de Molenkade precies één dag in de vreugd gezet, terwijl de Rijnlandse molens van de molenaars in Aarlanderveen en bij Ruud Bax wel 14 dagen in de vreugd stonden. Het één is niet beter dan het andere. Het is alleen anders.

Molens in de rouw zetten gebeurt in de Alblasserwaard wel even vaak als in Rijnland. Bij mijn weten is de periode meestal zes weken. Ik

heb er geen studie van gemaakt, dus ik weet niet waarom die periode standaard is. Soms kan het wel eens korter zijn, bijvoorbeeld als de overledene wat verder bij je vandaan staat. Uit piëteit kun je dan als molenaar zeggen: "Ik zet de molen een paar dagen in rouw."

In rouw

Soms kan het een bewuste keuze zijn om de molen langer of korter in rouw te zetten: ik kan me herinneren dat er een kind van een molenaar was overleden. De molen stond toen een half jaar en zes weken in rouw. Toen de oude Bram van Wijk in Ammers overleed, had hij vooraf het verzoek meegegeven voor de molenaars aan de kaai om direct na de uitvaart de molen weer recht te zetten (*in de gebruikelijke ruststand, red.*) Voor hem waren die paar dagen in rouwstand genoeg, vond hij.

Zoals ik al zei, zes weken is de norm. Toen mijn vader overleed heb ik hier de molen zes weken in rouw gezet. Maar ik was er na zes weken nog niet aan toe om de molen recht te zetten. Toen dacht ik: kom op, we leven in een andere tijd en heb ik hem nog een week langer in rouw laten staan. Er zijn nu eenmaal dingen die veranderen. Een mooi nieuw gebruik bij de SIMAV (*de molenstichting in de Alblasserwaard, red.*) is dat als er een molenaar overlijdt, ze het verzoek doen aan alle molenaars om de molen een week lang in rouw te zetten. Dat gaat dan per e-mail. Dat zijn de voordelen van de nieuwe tijd. Toen mijn vader overleed stonden alle molens hier in de omgeving in rouw. Ik ben toen met mijn moeder nog een rondje gaan rijden om het te bekijken. Dat was zo bijzonder. Als ik eraan denk emotioneert het me weer.

Er zijn ook nieuwe gebruiken waar ik niet enthousiast over ben. Ik hoorde laatst over een stichting waar de molenaars de molen op Koningsdag in de vreugd moesten zetten. Eén molenaar werd berispt toen hij dit niet deed. Zijn molen stond namelijk nog in de rouw. Kijk, ik

vind niet dat je dat kunt eisen, want rouw gaat immers voor de vreugd.

Molenkleuren

Qua kleurgebruik zijn er ook verschillen tussen Rijnland en de Alblasserwaard.

De Alblasserwaard is qua geloofsbeleving nog steeds overwegend protestant-christelijk, terwijl Rijnland een gemengde streek is. In het Rijnland zijn de koppen van wipmolens die eigendom waren van katholieke polderbesturen meestal

Oude foto's

Samen met Piet van den Bosch ben ik ooit eens begonnen oude foto's te bestuderen om aan de hand daarvan de oorspronkelijke kleurstelling van molens te achterhalen. Als het om de grotere onderdelen van de molen gaat hoeft het niet zo moeilijk te zijn. Belangrijk is dat je vasthoudt aan een specifiek tijdstip en op basis van die tijd kleuren gaat proberen te reconstrueren. Op de website www.allemolens.nl kun je oude foto's vinden.

Met Cor de Lange op de kruibank van de Middelmolen in Leidschendam, ca. 1990. (Particuliere collectie)

rood geschilderd. Bij wipmolens van oorspronkelijk protestante polderbesturen is het meestal groen, zwart of een andere donkere kleur. Molens in de Alblasserwaard zijn in de meeste gevallen veel donkerder. Hoewel, de kleur van molens hoeft niet per se samen te hangen met geloof of traditie. Of een molen geverfd was of geteerd kan ook gewoon een centenkwesie zijn geweest. Teer is goedkoper. Daar kon je gewoon mee raak klodderen terwijl verf ontvet, geschraapt, geschuurd, gegrond en gelakt moet worden.

Dat zijn natuurlijk zwart-witfoto's, maar er zijn bepaalde zaken waar je haast wel zeker van kunt zijn: als je gebroken wit ziet, was het meestal molengeel, oogt iets fel wit, dan was het wit en wanneer iets donker is, was het meestal groen. Ziet het er donker en dof uit, dan was het vaak geteerd. Het wordt pas ingewikkeld als je de kleuren van kleinere, verfijndere onderdelen als de molenbaard, askop of het kruitwerk probeert te achterhalen. Zo ook bij het interieur. Dan moet je lagen gaan afkrabben.

Toen we hier op De Vriendschap kwamen wonen, zijn we bij onze kleurkeuze uit gegaan van de boerderijen in de omgeving. De kozijnen

van boerderijen in Rijnland en Delfland hebben naar mijn idee meer een lichtgele kleur. Er staat hier aan de overkant een vervallen boerderij, die juist interessant is omdat er niks aan gebeurd is. Het valt mij op dat de kozijnen in deze streek altijd wit waren. In de loop van de tijd zijn ze meer gebroken wit geworden. Toen we de molen kochten, was het wit zo gebroken dat het er geel uitzag, terwijl dat wat ooit geel geschilderd was, kanariepietgeel was geworden. Dus toen hebben we de molen in de combinatie spierwit en warm molengeel laten schilderen.

Oude foto's kunnen ook dingen opleveren die je niet verwacht. Er is hier in de buurt een nieuwe molenliefhebber opgestaan, een jongen van 17 jaar. William Bouter heet hij en hij heeft de interessante gewoonte oude molenfoto's te vergroten op zijn computerscherm. Hij kan ze dan verder verscherpen en verhelderen. Dan legt hij er een denkbeeldig raster overheen en bestudeert hij de foto's op bijzonderheden.

Zo was ik het er een keer niet mee eens toen een groepje molenaars een molen op Koningsdag in vreugd had gezet met de vlaggenstok in het verlengde van de roe en daar de vlag aan. Daar was ik eerlijk gezegd een beetje veroordelend over omdat je bij mijn weten de molen in de vreugd hoort te zetten met de vlaggenstok er recht bovenop. Dat is wel een gehannes, zeker bij een stellingmolen. Maar nu ontdekte William op een foto dat de vlag vroeger in de Alblasserwaard ook wel in het verlengde van de roe werd gedaan. Toen dacht ik: "Ja vriend, je hebt dus toch gelijk. Die gewoonte bestond dus ook."

De ruimte krijgen

Wat ook meespeelt is dat tegenwoordig alles binnen de hokjes moet en aan bepaalde regels moet voldoen qua onderhoud en herstel. Vroeger was men daar gewoon makkelijker in. Ik weet nog dat molenaar De Lange – hij was een grote kerel, maar had een zachte stem – aan mij vroeg: "Ga jij even smeren?" Ik was zeven jaar

en werd naar boven in de Schaaapweimolen gestuurd om te smeren. En als ik dan halverwege de trap boven was, dan riep hij: "Kijk je uit?" Mijn ouders vonden dat ook prima. Er zaten toen geen hekjes om het bovenschijf, maar ja, in de speeltuin waren er in die tijd ook geen veiligheidsmaatregelen getroffen. Je had toen nog geen rubberen tegels. Als je viel en je had een tand door je lip, dan zei mijn moeder: "Je hebt niet opgelet!"

Tegenwoordig wordt de gemeente aansprakelijk gesteld. Dat kleurt wel de tijd. Het is gewoon een heel andere wereld. Vanzelfsprekend werd ik als kind wel op de gevaren gewezen. Dat was wel degelijk een issue. De Lange was ook heel stipt met het afzetten van de roe met een touw of een ketting, zodat je niet door kon lopen als de molen maalde. Hij vertelde me ook dat in het museum van Rijswijk nog klompjes stonden van een kind dat ver voor onze tijd was doodgeslagen door de wieken tussen de molen en het zomerhuis.

Altijd als ik ga malen, hang ik een kettinkje op, opdat ik niet gedachteloos tegen de roe loop. Ik ben daar zelf ook heel stipt in, maar ik vind dat je met veiligheidsmaatregelen ook niet moet doorschieten. Goed naar het weer kijken en maatregelen treffen als het noodzakelijk is, levert ook veiligheid op. Als je met alle veiligheidsmaatregelen een bui niet ziet aankomen, is het alsnog gevaarlijk. De molen is hierboven nog in hoge mate authentiek. Ik ga de werkende delen niet allemaal met plexiglas en vurenhouten plankjes afzetten. Als dat nodig is, stoppen we met bezoekers ontvangen op de molen. Dan vind ik het monument belangrijker. En weet je, ik vond het vroeger altijd het leukst bij molenaars waar ik zo veel mogelijk mocht. Als je jonge mensen wil trekken, moet je ze wel de ruimte geven op de molen. Die ruimte heb ik zelf ook altijd gekregen en daar ben ik dankbaar voor.